

УДК 338.439.6:637 (477.73)

*І. О. Мельник,
к. е. н., доцент кафедри економіки сільського господарства,
Миколаївський державний аграрний університет*

ПРОБЛЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОРМАТИВНИХ ПОТРЕБ У МОЛОЦІ НАСЕЛЕННЯ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглянуто забезпеченість населення регіону молоком відповідно до нормативних проблем, досліджено структуру виробництва молока за категоріями господарств. Доведено необхідність розширення великотоварного виробництва молока та проблеми виробництва і державного регулювання дрібнотоварними виробниками.

The problem of food safety from the position of milk production and consumption, milk production by different types of farms and conditions of cow breeding in households are considered in this article.

Ключові слова: економічна безпека, продовольча безпека, норма харчування, виробництво молока.

Key words: National safety of Ukraine, food safety, food standards, public farms and households.

ВСТУП

Головним національним інтересом є сталий розвиток економіки та добробут громадян України. Забезпечення національних інтересів та економічної безпеки — найважливіші функції держави, реалізація яких покликана посилювати позиції в міжнародному співтоваристві. Національна безпека України як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз — необхідна умова збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей [1].

Актуальною проблемою економічної безпеки є забезпечення належного стану аграрного сектора. Сьогодні в Україні відсутнє законодавче визначення терміна "продовольча безпека", не кажучи вже про нормативно-правову визначеність параметрів продовольчого забезпечення населення, що ускладнює проведення реальної оцінки стану продовольчої безпеки та формування об'єктивної аграрної політики держави [2].

За останні роки рівень продовольчої безпеки України знизився до критично небезпечної межі. За калорійністю та якісним складом раціону харчування Україна перейшла від рівня розвинених

країн (3300—3800 ккал) до порогу продовольчої безпеки (2500 ккал), а за споживанням протеїнів тваринного походження опинилася нижче цього порогу [1].

Сільське господарство — єдине серед основних галузей національної економіки — залишається збитковим протягом останніх років, внаслідок чого знизилася можливість для розширеного відтворення. Україна втрачає свої позиції на світовому аграрному ринку і перетворюється з експортера в імпортера продовольства.

У 2010 році планувалися зміни в системі виплат дотацій виробникам молочної продукції. Так, в кінці 2009 року Закон України "Про внесення змін в деякі закони України щодо підтримки агропромислового комплексу в умовах міжнародної фінансової кризи" № 1782 та закон України про Держбюджет на 2010 рік передбачали перехід до виплати дотацій з розрахунку на одну голову великої рогатої худоби. На кінець 2010 року не вдалось перейти на дану систему оплати.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Проблема продовольчої безпеки України є тією сферою суспільного буття, що не втрачає ак-

туальності на будь-яких стадіях трансформаційного періоду її економічного та суспільного розвитку. Наявність як позитивних, так і негативних тенденцій у сфері виробництва і рівня споживання продовольства, зокрема молочних продуктів, мають безпосередній вплив на стан добробуту і рівня життя всього населення України [3].

Не втрачає актуальності проблема забезпечення якості продовольства, яке постачається на споживчий ринок, особливо з огляду на те, що значні території України постраждали від різних техногенних забруднень. Зниження рівня продовольчого споживання в кількісному і якісному вимірах є однією з причин зменшення природного приросту населення, тривалості його життя, погіршення інших показників життєдіяльності населення як головної продуктивної сили. Тому задачею дослідження є з'ясування особливостей забезпечення населення таким видом продуктів харчування, як молоко, виявлення основних проблем виробництва його достатнього обсягу та належної якості.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Пріоритетний розвиток агропромислового комплексу як найважливішого гаранта продовольчої безпеки і соціально-економічної стабільності суспільства передбачає створення умов для нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції до рівня, необхідного для задоволення науково обґрунтованих норм харчування.

Норми харчування визначають рівні оптимальних потреб населення в енергії та харчових речовинах і служать основним критерієм для оцінки стану його фактичного харчування, а також для організації харчування організованих колективів та лікувально-профілактичних закладів [4].

Норми харчування використовуються для балансових розрахунків виробництва в країні основних продуктів харчування, а також визначають державну політику в галузі сільськогосподарського виробництва і харчової промисловості.

Мінімальна норма споживання є адекватною лише для невеликої групи людей (близько 3% людей з низьким рівнем потреб). Ця величина є недостатньою для більшості людей. Середня норма — це величина, якої потребує певна група населення [4].

Рекомендована величина споживання харчової

Таблиця 1. Забезпечення нормативних потреб у молоці населення Миколаївської області

Показники	2005 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік
Кількість населення, тис. ос.	1229,5	1219,6	1211,9	1203,6	1195,8
Нормативна потреба в молоці, кг на 1 людину в рік	405	405	405	405	405
Загальна потреба в молоці, тис. т	497,95	493,94	490,82	487,46	484,30
Фактично вироблено молока господарствами області, тис. т	432,3	413,1	379,2	368,8	367,7
Відхилення (+,-), тис. т	-65,65	-80,84	-111,62	-118,66	-116,60
Відносне значення фактично виробленого молока до загальної його потреби, %	86,82	83,63	77,26	75,66	75,92

речовини — це кількість харчової речовини, яка є достатньою майже для будь-якого індивіда, включаючи навіть тих, які мають високу потребу в даній харчовій речовині [4].

За науково обґрунтованими нормами харчування на людину на рік у середньому потрібно 405 кг молочних продуктів, із них молока — 128 кг [4]. Проаналізуємо рівень забезпечення населення Миколаївської області молоком (табл. 1).

Дані таблиці свідчать, в Миколаївській області не вистачає молока для задоволення всіх потреб населення. Так, якщо у 2005 році не вистачало 65,65 тис. т молока, то у 2008 — 118,66 тис. т молока, а у відносному значення даний показник збільшився із 86,82% у 2005 році до 75,66% у 2008 році. У 2009 році за рахунок зменшення населення на 7,8 тис. осіб, кількість молока, якого не вистачає, зменшилась на 2,09 тис. т (або на 0,26%) і склала 116,6 тис. т, або 24,08%.

Проведемо аналіз поголів'я корів за категоріями господарств у Миколаївській області (табл. 2).

З кожним роком ми спостерігаємо зменшення кількості поголів'я та виробленого молока. Так, якщо у 2005 році було вироблено 432,3 тис. т., а чисельність корів складала 115,1 тис. корів, то у 2009 році — 367,7 тис. т молока, а корів — 93,5 тис. голів, тобто кількість виробленого молока зменшилась на 15%, а поголів'я корів — на 18,8%.

Проведемо аналіз виробництва молока в Миколаївській області за категоріями господарств (табл. 3).

У Миколаївській області більше 90% молока виробляється в господарствах населення, а саме — 337,2 тис. т (у 2009 році). У 2009 році частка господарств суспільного сектора у виробництві мо-

Таблиця 2. Поголів'я корів за категоріями господарств Миколаївської області

Категорії господарств	2005 рік		2006 рік		2007 рік		2008 рік		2009 рік	
	тис. гол.	%	тис. гол.	%	тис. гол.	%	тис. гол.	%	тис. гол.	%
Всього корів	115,1	100	105	100	100,8	100	96,2	100	93,5	100
в т.ч. в господарствах суспільного сектора	13,7	11,9	11,5	11,0	10,1	10,0	9,2	9,6	9,1	9,7
в господарствах населення	101,4	88,1	93,5	89,1	90,7	90,0	87	90,4	84,4	90,3

Таблиця 3. Виробництво молока в Миколаївській області за категоріями господарств, %

Категорії господарств	2005 рік		2006 рік		2007 рік		2008 рік		2009 рік	
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%
Виробництво молока, всього	432,3	100	413,1	100	379,2	100	368,8	100	367,7	100
в т.ч. в господарствах суспільного сектора	40,9	9,46	38,7	9,37	32,3	8,52	29,8	8,08	30,5	8,29
в господарствах населення	391,4	90,54	374,4	90,63	346,9	91,48	339,0	91,92	337,2	91,71

лока зросла на 0,21%, або на 0,7 тис. т. Таким чином, здебільшого забезпечує молоком переробні підприємства та громадян — господарства населення. Це свідчить про те, що господарства населення роблять значний вклад у продовольчу безпеку України.

Господарства населення — це особи, які утримують в домашніх умовах 1—2 корови, найпростіших невисокопродуктивних порід. Тваринам не створюють сприятливих умов для життя з дотриманням санітарно-гігієнічних норм та правил. Це призводить до виробництва молока низької якості та в невеликих кількостях.

Держава не може гарантувати якість молока, яке виробляється в господарствах населення. Також зазначений вид виробників не піддається контролю та впливу з боку держави, тобто у разі появи несприятливих економічних або природних умов виробництво молока може опинитись під загрозою.

У Законі України "Про молоко та молочні продукти" стосовно перевірки якості молока зазначається (стаття 15): "Посадові особи, які здійснюють державний ветеринарно-санітарний контроль (нагляд) та державний санітарно-епідеміологічний нагляд, а також державний нагляд за додержанням прав споживачів, стандартів, норм та правил, з метою виконання покладених на них завдань у межах їх компетенції мають право:

— безперешкодно відвідувати об'єкти перевірки, одержувати необхідну для здійснення державного контролю інформацію, документацію, зразки сировини та готової продукції для проведення лабораторних досліджень у кількості, передбаченій нормативно-правовими актами;

— давати обов'язкові до виконання вказівки про проведення санітарних, протиепідемічних, ветеринарно-санітарних та протиєпізоотичних заходів, а також про усунення у визначені строки порушень стандартів, норм, правил та вимог державного метрологічного нагляду, встановлених відповідно до законодавства України;

— забороняти виробництво, переробку та реалізацію молока, молочної сировини і молочних продуктів у разі виявлення невідповідності ветеринарно-санітарним вимогам, вимогам до їх безпечності, якості і невиконання вимог цього Закону;

дартів, норм, правил, встановлених відповідно до законодавства та законних вимог державного метрологічного нагляду;

— повідомляти орган, який проводив атестацію суб'єкта господарювання, про виявлені порушення" [7].

У реальному житті ми спостерігаємо ситуацію, що особи, які здійснюють нагляд за виробниками молока, можуть перевіряти великі сільськогосподарські господарства та фермерські, але не в їх силах перевірити дотримання ветеринарно-санітарних вимог в усіх господарствах населення.

Ефективне використання великої рогатої худоби передусім залежить від умов годівлі. Основними соковитими кормами є силос, коренебульбоплоди, грубими — солома, сіно (лучне, злакове, бобове), сінаж. Тварини краще й апетитніше поїдають і перетравлюють соковиті корми. Поєднання їх із сіном сприяє оцтовокислому бродінню в рубці, яке зумовлює підвищення вмісту жиру в молоці. Згодовування великих даванок концентрованих кормів зумовлює підвищення інтенсивності пропіоновокислого бродіння і збільшення кількості пропіонової кислоти в рубці, яка викликає зниження жирності молока [5].

На фермах застосовують групову годівлю корів, а для високопродуктивних — індивідуальну. Відповідно до раціону корми видають на групу тварин і роздають залежно від продуктивності кожної. Даванки грубих і силосу за кількістю орієнтовно однакові, а концентрованих кормів та коренеплодів — згідно з рівнем надоїв. Здебільшого поширене триразове роздавання кормів протягом дня до або після доїння [5].

Норми годівлі дійним коровам визначають залежно від живої маси, продуктивності, віку та вгодованості. Після проведення контрольного доїння їх коригують відповідно до продуктивності тварин [5].

Правильна організація й техніка доїння забезпечують найбільш повне виведення молока з вим'я і посилене його утворення в проміжках між доїннями. Процес доїння складається з підмивання вим'я, витирання з легким масажуванням, здоювання перших цівок молока, власне доїння й додоювання.

Корова — жива істота, яка потребує комфортних умов для кращого розвитку. Якщо не створити відповідні умови, тоді і продуктивність корів буде низька. Найбільш продуктивним вважається

— забороняти виробництво, переробку та реалізацію молока, молочної сировини та молочних продуктів до проведення необхідних санітарних, протиєпідемічних, ветеринарно-санітарних і протиєпізоотичних заходів, а також заходів щодо усунення виявлених порушень стан-

ся безприв'язне утримання взимку та пасовищне протягом 7—8 місяців влітку.

Всі зазначені заходи матимуть більший позитивний ефект, якщо господарства використовуватимуть високопродуктивні породи.

Для степової зони Миколаївської області найкращим варіантом породи корів є українська червона молочної породи та українська чорно-ряба молочної породи. Так, у стаді української червоної молочної породи середній надій за кращу лактацію становить 5654 кг за виходу 209 кг молочного жиру. У стаді української чорно-рябої молочної породи середній надій за кращу лактацію складає 6962 кг і виходить 257 кг молочного жиру [6].

Господарства населення не можуть забезпечити дотримання даних вимог, адже це потребує значних затрат. Натомість, тварини мають незбалансований раціон годівлі, що негативно впливає на їх здоров'я та якість молока.

13 травня цього року Верховна Рада України 335-ма голосами прийняла закон № 6317-1, яким подовжила на 2010 рік термін дії попереднього порядку дотації виробників молока та м'яса — субсидування закупівельних цін, нараховане переробниками, — молокозаводами і м'ясокомбінатами — ПДВ направляється не в держбюджет, а виплачується у вигляді надбавки до закупівельної ціни тим самим виробникам, у яких переробник купує м'ясо і молоко.

Так, у Законі України "Про молоко та молочні продукти" зазначається "...стимулювання підвищення якості молока, що відповідає вимогам державного стандарту України, через доплати у відсотках до закупівельної ціни:

- для молока вищого гатунку — 25%;
- для молока першого гатунку — 20%" [7].

Прийнятий 22 грудня 2009 року Закон України "Про внесення змін в деякі закони України щодо підтримки агропромислового комплексу в умовах міжнародної фінансової кризи" № 1782 та закон України про Держбюджет на 2010 рік передбачали перехід до виплати дотацій з розрахунку на голову ВРХ. Однак, за даними Міністерства аграрної політики, такий перехід у 2010 році виявився неможливим через відсутність реєстру одержувачів дотації — власників великої рогатої худоби, а також розробленого порядку нарахування її виплати.

Так, наприклад, незалежний експерт Ігор Хсив зазначив: "Крім зловживань чиновників та тіньових схем, жодної користі від дотації на голову ВРХ не буде, тому що, коли дотується не виробництво продукції (у даному випадку — молока), а корови, то не варто чекати на підвищення продуктивності молочного стада" [8].

Найкращою схемою підтримки сільгоспвиробників молока, а також м'яса, овочів та іншої продукції, я вважаю саме ту схему, яка існувала протягом 10 років — дотацію на кількість виробленої та зданої в переробку продукції. Селяни, які є товаровиробниками, мають бути зацікавлені у об-

сягах та якості того, що вони виробляють, й що отримають за це достойну платню [8].

Для зміни даної ситуації необхідно відновлювати тваринництво у суспільному секторі, зокрема великі ферми, створювати великі молочні комплекси. Держава повинна створити всі необхідні умови для цього та допомагати сільськогосподарським товаровиробникам дотацій та субсидій.

ВИСНОВКИ

Таким чином, продовольча безпека Миколаївської області, а саме — сфера виробництва молока, повністю залежить від господарств населення. Більше 90% молока виробляється саме в даній категорії господарств. Сільське населення не може забезпечити належного рівня годівлі та утримання корів, а породи, які використовують, є низькопродуктивними.

Останнім часом, через збитковість даної галузі, ми спостерігаємо скорочення виробництва молока в усіх господарствах, а особливо швидко в господарствах населення. Так, якщо дана ситуація не зміниться, то продовольча безпека Миколаїщини опиниться під загрозою.

Для нормального функціонування організму людини необхідно споживати 405 кг молочних продуктів. Для населення Миколаївської області дана норма споживання не дотримується, зокрема через недостатню кількість молока, що виробляється.

Важливе значення має вдосконалення державної політики стосовно виробників молока. Так, спроба вдосконалення державного законодавства України щодо виплати дотацій виробника молока та молочної продукції "не прижилась", а тому існує потреба у продовженні роботи в даному напрямі.

Література:

1. Варналій З. Проблеми та шляхи забезпечення економічної безпеки України, 2001.
2. Мазуренко О.В. Продовольча безпека та поточна ситуація з позиції виробництва та споживання м'яса.
3. Суперсон В.І. Продовольча безпека України та її забезпечення на регіональному рівні: автореферат дисертації. — 2006.
4. Смоляр В.І. Сучасне обґрунтування нормативів харчування.
5. Утримання корів / Полтавська обласна сільськогосподарська дорадча служба. — 2008.
6. Полупан Ю., Машенко Р., Розмаріца Н., Левченко Л., Молдованова О. Молочна худоба Миколаїщини // Тваринництво України. — 2007. — № 6. — С. 17—20.
7. Закон України "Про молоко та молочні продукти" від 24 червня 2004 року.
8. Верховна Рада України повернула держпідтримку виробникам молока та м'яса у 2010 році, 19.05.2010: <http://moloka.net.ua>
Стаття надійшла до редакції 15.03.2011 р.